

Nálezy z hrobů v ulici V Jirchářích na Novém Městě pražském

Martin Omelka – Michaela Selmi Wallisová

ÚVOD

Práce navazuje na již dříve realizované rozborů a datace novověké pohřební výbavy z českých, moravských a slezských archeologických lokalit. Ucelený soupis publikovaných textů k problematice pohřebního ritu a pohřební výbavy v barokních Čechách je publikován v *Blažková – Omelka – Řebounová 2015*, soupis k problematice stavu a perspektivám bádání novověkého pohřebního ritu v Čechách v *Omelka – Řebounová 2017* a plošný soupis a rozbor převážně publikovaných archeologických nálezů barokních devocionálií s poutním mariánským motivem na našem území v *Omelka – Řebounová 2020*.

Předložená práce zároveň volně vychází ze série studií řešících novověkou pohřební výbavu získanou z hrobových kontextů areálu zaniklého hřbitova u bývalého kostela sv. Jana v Oboře ve Šporkově ulici v Praze na Malé Straně (výzkum NPÚ v Praze č. 30/02 a 30/04). Jednalo se o prsteny (*Omelka – Šlancarová 2007*), korálky (*Omelka – Řebounová 2008*), odpustkové kříže a křížové závěsky (*Omelka – Řebounová – Šlancarová 2009; tíž 2010*), špendlíky (*tíž 2011*), vybrané druhy náboženských medailek (*Omelka 2006; Omelka – Řebounová 2012; tíž 2016*) a knoflíky (*Omelka et al. 2018*).

Rozbor a datace novověké pohřební výbavy, zachycené v prostoru zaniklého hřbitova při kostele svatého Michala na Novém Městě (ulice V Jirchářích) archeologickým výzkumem v roce 2011, si klade za cíl historickou a ikonografickou metodou upřesnit interval doby vzniku těchto devocionálií, a tím i nastínit možnou dobu následného uložení předmětů do hrobů.

Pokusy o co nejpřesnější datování barokních devocionálií a ostatní hrobové výbavy z jednotlivých archeologických lokalit a jejich následné publikování mohou v budoucnu napomoci vytvořit soubor obecně použitelných zásad pro co nejpřesnější datování tohoto typu nálezů na našem území. Text tak zapadá do procesu poznávání pohřební výbavy na našem území.

HISTORIE A VÝZNAM LOKALITY V RÁMCI NOVÉHO MĚSTA

Dnes již pouze jméno ulice Opatovické, ležící na Novém Městě pražském, připomíná existenci středověké vsi, známé ve 14. století jako Opatovice. Tento název sice pochází až ze 14. století (*Tomek 1892, 26*), ale počátky středověkého osídlení lze klást podle archivních pramenů do 12. století. Při rekonstrukci nejstarších dějin osídlení Opatovic je možné využít nejenom prameny písemné, ale i archeologické (přehled výzkumů *Wallisová 2003; Podliska – Cymbalak 2008*).

Na základě rozboru falz historických listin lze jen velmi obecně určit umístění vsi z 12. století. Území pozdějších Opatovic je svým vymezením mezi dvěma kostely a veřejnou cestou možné lokalizovat do oblasti ohraničené na jihu Zderazem a na východě Spálenou ulicí.

Rostoucí množství archeologických výzkumů nabízí konkrétnější pohled na pražskou předlokační aglomeraci situovanou na vyšehradské cestě, náležející podle mladšího falza kladrubskému klášteru založenému k roku 1115 (*Friedrich ed. 1904–1907, č. 390, 397–398*). Typickým archeologickým nálezem v této oblasti jsou souvrství z 12. a 13. století o mocnosti 0,4–0,8 m, spolu s četnými pyrotechnologickými objekty, sloužícími ke zpracování železa, a zahloubené části dřevohlinité zástavby. Při několika výzkumech v Pštrosově a Opatovické ulici byla nalezena mocná hlinitá vrstva (interpretovaná jako pole nebo zahrada) z druhé poloviny 13. století, kdy zde zaniklo osídlení v této podobě po výstavbě staroměstské hradby Václavem I. K četným nálezům horizontu 12. a první poloviny 13. století, kromě zlomků keramiky a kostí, patří zejména koncentrace strusek.

Vztahy mezi jednotlivými nalezenými relikty osídlení nejsou zcela jasné, je však možné doufat, že další předpokládané archeologické výzkumy naše poznání posunou. Po založení Nového Města Karlem IV. byla tato oblast osídlena koželuhy, a to zejména jircháři, kteří zde žili a pracovali od 14. do 18. století (Wallisová 1995, 623–628) a právě po nich se dodnes jmenuje jedna z opatovických ulic – V Jirchářích. Další střípky mozaiky života v dobách minulých může přinést jen výpověď a kritika historických pramenů, a to ve formě interpretace archeologických nálezů (Wallisová 2003, 42).

KOSTEL SV. MICHALA

Kostel sv. Michala stál už počátkem 12. století a sloužil zřejmě místnímu osídlení při knížecím dvoře v blízkosti cesty spojující Pražský hrad s Vyšehradem. Poprvé je zmiňován v tzv. „zakládací listině benediktinského kláštera v Kladrubech z roku 1115“. Nejpozději ve 2. polovině 13. století sloužil jako farní kostel pro Opatovice. Roku 1348 byl kostel zahrnut i s přilehlým osídlením do tehdy vzniklého Nového Města (Batková ed. 1998, 125).

Roku 1621 přešla správa svatyně z utrakvistů pod katolickou administraci. Roku 1787 byl kostel na základě dekretu císaře Josefa II. zrušen. Dva roky poté si budovu koupili němečtí luteráni. Ti si zde zřídili svou modlitebnu a nepřetržitě ji užívali až do roku 1945. Po roce 1948 slouží kostel jako modlitebna slovenským evangelíkům (Batková ed. 1998, 125).

OKOLNOSTI VÝZKUMU A POPIS NÁLEZOVÉ SITUACE

V letech 2009–2011 probíhala rozsáhlá rekonstrukce vodovodu mezi ulicemi Národní, Spálenou a Myslíkovou. Během této akce pod vedením Michaely Selmi Wallisové byl proveden celoplošný výzkum v trase vodovodu ve východní polovině ulice V Jirchářích (mezi Opatovickou a Voršilskou). Během bagrování rýhy pro vodovod v srpnu 2011 se zjistilo, že výkop vede hřbitovem u kostela sv. Michala (obr. 1). Na začátku výkopů na rohu ulic Opatovické a V Jirchářích (podél delší strany kostela sv. Michala) se pod dnešním povrchem objevil hřbitovní horizont se sekundárně přemístěnými kostmi ze starších hrobů. Na dně výkopu se však začaly objevovat i nepoškozené rakve s kosterními ostatky v původní poloze. V hrobech

Obr. 1. Praha 1 – Nové Město, ul. V Jirchářích. Současný pohled na kostel svatého Michala na Novém Městě.

byly nalezeny tři devocionálie, z toho dvě přímo na tělech zesnulých v hrobě H 19 a v hrobě H 14 a křížek v záspy hrobu H 14. Dno výkopu pro potřeby investora se nacházelo v nejhlubší části na niveletě 193,2 m n. m.

Na příloženém plánu, jehož podklad tvoří císařský otisk stabilního katastru, je dobře vidět, že hřbitov nepokračoval dále ke křižovatce s Voršilskou ulicí (obr. 2). První zmínky o hřbitovu pocházejí z roku 1361 (Batková ed. 1998, 125), takto staré hroby však v terénu nebyly během výzkumu nalezeny. Celkový počet nalezených hrobů je 30. Některé byly nalezeny přímo v trase budoucího vodovodu, začištěny, zdokumentovány a vyzvednuty; velká část však byla zachycena ve stěnách výkopu a zdokumentována v řezech. Vyzvednuté kosterní ostatky z 22 hrobů byly antropologicky prozkoumány Vítězslavem Kuželkou.

Již ve výplni hřbových jam se začala objevovat středověká keramika charakterizovaná okrajem klasicky zduřelým a horizontem keramiky tzv. „Sekanky“. Tato keramika se dostala do hřbové výplně při hloubení hrobů do středověkých terénů. Samotné hřbové jámy byly zahloubeny do po-

Obr. 2. Etapy archeologické dokumentace při rekonstrukci vodovodů v jihovýchodní části Nového Města pražského v letech 2009–2011 na podkladu císařského povinného otisku mapy stabilního katastru z roku 1842. 1 – dokumentovaná plocha v ulici V Jirchářích; 2 – ostatní dokumentované plochy; 3 – vyznačení nalezené hranice hřbitova u kostela sv. Michala. Zobrazil M. Kalíšek.

zůstatků předlokační aglomerace, známé jako Opatovice. Místy byly hroby ještě na dně výkopu. Za hranicí hřbitova se již nacházely málo narušené raně a vrcholně středověké terény, a to zhruba od nivelety 194,2 m n. m.

ROZBOR A DATAČE HROBOVÝCH NÁLEZŮ

Jak již bylo řečeno, v třiceti hrobech se podařilo zachytit pouze dvě devocionálie: po jedné v hrobě H 14 a hrobě H 19. Třetí devocionálie, křížek, byla nalezena v zásypu hrobu H 14.

Nález z hrobu 19 je z obecného ikonografického hlediska velice často nacházenou svátostkou v novověkých hrobových kontextech na území bývalého rakouského soustátí, Prahu nevyjímaje. Patří mezi takzvané Benediktovy feniky a jde zpravidla o ražené medailky oválného nebo ne zcela pravidelného několi-kaúhelníkového tvaru s výjevem stojícího svatého Benedikta s holí zakončenou křížkem v pravé ruce a pohárem, z něhož vylézá had, v ruce levé (*obr. 3*). Postava má zpravidla kolem hlavy svatozář a po pravé a levé straně zkratku opisu „CRVX. S. P. BENEDICTI“, případně variantu zkratky. Samotná vyobrazení na těchto předmětech se velice často (prakticky vždy) liší v detailech. Rozdílná jsou dělicí znaménka, typy provedení ohraničujících linek, ale i forma provedení samotného nápisu a postavy svätce. Na reverzu těchto devocionálií je znamení (tzv. „štít“) svätého Benedikta složený z vnějšího opisu „V.R.S.N.S.M.V.S.M. Q.L.I.V.B.IHS.“ a kříže svätého Benedikta, vyplněného trojicí nápisů umístěných uvnitř vnitřního pole štítu. Mezi jednotlivými rameny je umístěna nápisová zkratka „CSPB“, na svislém břevnu zkratka „CSSML“ a na vodorovném břevnu zkratka „NDSMD“. Stejně jako u averzu je i zde značná variabilita v provedení (blíže k vysvětlení jednotlivých zkratk a legendy *Omelka 2006, 146–148; Omelka – Řebounová 2012*).

Obr. 3. Tradiční podoba Benediktova feniku. Jednalo se o ražby s výjevem stojícího sv. Benedikta s holí zakončenou křížkem v pravé ruce a pohárem, z něhož vylézá had, v ruce levé. Tento typ feniku byl běžný v 17. a 18. století. Převzato z Keller 2010, 169, Kat. Nr. 6.584.

Obr. 4. Medailka z hrobu H 19 se sv. Benediktem, regulemi řádu a havranem s chlebem v zobáku musela být vyrobena někdy před koncem 80. let 18. století. Masivní používání tohoto ikonografického typu však spadá až do prvních dvou třetin následujícího století.

Obr. 5. Takřka totožný výjev, ale v podstatně lepším stavu zachování, si můžeme prohlédnout na již strojově vyrobeném, litém medailonku z poloviny 19. století. Převzato z Keller 2010, 171, Kat. Nr. 6.599.

mějších na našem území (k této problematice z hlediska medailonů blíže např. Čiháčková – Omelka – Řebounová 2011, 1035–1036), proto věnujme pozornost pouze těm detailům z jeho historie, které nám pomohou upřesnit dataci nálezů. Jednoznačně důležitým momentem je okamžik otevření Janova hrobu v roce 1719. Při exhumaci ostatků byla totiž společně s Janovými kostmi vyzdvížena i „zázračně“ uchovaná

Vedle „feniků“ s pohárem se v nálezech z konce 18. století ojediněle objevují i lité „feniky“, na kterých je Benedikt vyobrazen jako stojící mnich s křížovou holí v pravé ruce, v levé ruce však drží namísto poháru zavřené regule benediktinského řádu. Této ikonografii odpovídá nález ze Šporkovy ulice čp. 322/III, inv. č. 0743 (viz Omelka – Řebounová 2012, 1015). Na rozdíl od většinového způsobu barokního vyobrazení Benedikta s puklým pohárem je svátostek s výjevem „Regulae Benedicti“ v tomto období podstatně méně. Ve Šporkově ulici na Malé Straně bylo zachyceno 18 feniků s pohárem oproti jedinému feniku se zavřenými regulemi. Uvedený typ tak byl v nálezové situaci ze Šporkovy ulice výjimkou.

Masivně se obdobný motiv objevuje až na ražbách a odlitcích z 19. století. Mimo zavřených regulí v levé a malého křížku místo křížové hole v pravé ruce bývá na medailonech mladšího typu u postavy sv. Benedikta zpodobněn v některých případech odznak jeho opatské hodnosti, mitra či berla (případně oboje), ale i vyobrazení havrana, často s chlebem v zobáku, tedy výjev připomínající legendu o pokusu kněze Florentina zavraždit Benedikta kusem otráveného chleba. V Jirchářích právě tomuto mladšímu typu odpovídá „fenik“ z hrobu H 19 (č. sáčku 74; obr. 4). Na základě absence tohoto mladšího typu medailonku v archeologických souborech spolehlivě časově ohraničených josefinskými reformami prozatím předpokládáme, že medailony s mladší symbolikou (s regulemi v jedné a malým křížkem v druhé ruce) se vyráběly v různých variantách od konce 18. až do poslední třetiny 19. století (obr. 5). Hrob H 19 by tak měl časově spadat do samotného závěru katolické administrace kostela, tedy někde těsně před rok 1787.

Druhá svátostka ze zkoumaného souboru je oválná mosazná medailka (č. sáčku 76). Na líci předmětu lze rozeznat poprsí svatého Jana Nepomuckého. Světec je oblečen v kněžské roucho a okolo hlavy má v náznaku rozlišitelnou svatozář z hvězd a nečitelný opis. Levou rukou, zespoda, drží krucifix, v pravici má palmovou ratolest (obr. 6). Předmět byl nalezen v hrobě H 14, spolu s kosterními ostatky muže, zemřelého ve věku 30–40 let (Kuželka 2012).

Kult sv. Jana Nepomuckého je jedním z nejzná-

organická hmota, kterou přítomná komise identifikovala jako světcův jazyk (dnes již víme, že se nejednalo o jazyk, ale dekomponovanou mozkovou tkáň). Zachovalost jazyka, dle komise, dokládala předpokládané Janovo uchování zpovědního tajemství královny Žofie a známá legenda o Janu Nepomuckém byla na světě. Od tohoto okamžiku se také schránka s Janovým „jazykem“ velice často objevuje právě na drobných svátostkách. Nález z ulice V Jirchářích není výjimkou. Medailku tak lze jistě datovat na základě použitého atributu jazyka do období po roce 1719, tedy do období po otevření světcova hrobu.

Posledním předmětem zachyceným v nalezeném souboru je křížek ze zásypu hrobu H 14 (č. sáčku 75). Jedná se o latinský kříž s tzv. speciální funkcí. Na jedné straně nese reliéfně provedenou postavu ukřižovaného Krista s naznačenou muskulaturou, s hlavou mírně natočenou k levému rameni, kdy Kristovy paže jsou pouze mírně prořesené. Na druhé straně se nachází reliéfně provedená postava Panny Marie v dlouhém oděvu s plachetkou, s hlavou mírně natočenou k pravému rameni, s náznakem obličej. Ruce má sepnuté na prsou v modlitebním gestu.

Z nápisů se na svislém břevnu ve spodní části zachovala písmena PVRA ve dvou řádcích. Na příčném břevně „VI_M“ a „_ _ _ _ _ ESTA“. Reliéf je orámován dvojími liniemi (obr. 7).

Jedná se o kříž patřící do skupiny křížových závěsků typu Immaculata conceptio (podrobně k tomuto typu speciálních křížků viz *Omelka – Řebounová – Šlancarová 2010*, 481–484).

Kříže s popsaným motivem umíme prozatím na základě doposud doložených forem výzdoby rozdělit na čtyři podtypy. Pro všechny formy však zůstává jednotícím prvkem právě ukřižovaný Kristus v jednotném provedení, a stejně tak vyobrazení již zmíněného motivu Panny Marie Immaculaty, tj. Panny Marie neposkvrněné prvotním hříchem.

Na nalezeném křížku můžeme s jistotou přečíst a doplnit pouze několik písmen z textu, a to na levé části vodorovného ramena. Z písmen „VI_M“ lze složit slovo „VITAM“, písmena „_ _ _ _ _ RÆST_“ na pravé části břevna naznačují slovo „PRAESTA“, které doplňuje „PVRAM“ na svislém břevnu dole na patě kříže. Torzo nápisu tak po doplnění tvoří větu „VITAM PRAESTA PVRAM.“

Spojení „Vitam praesta puram“ tvoří první řádek šesté sloky latinského hymnu římského breviáře „Ave maris stella“. Křížové přívěsky s tímto nápisem a formou řadí Stefan Fassbinder (2003, 288) k závěškům, které označuje právě podle uvedených slov jako „Vitam-Praesta-Kreuz“. Jejich rozšíření dává do souvislosti s rozkvětem kultu Immaculaty, nicméně jasné nábožensko-historické pozadí křížků s tímto motivem není dosud doloženo.

O dogma Neposkvrněného početí Panny Marie vedli teologové spory od antiky po novověk. Dominikáni se k této tezi stavěli negativně, zatímco jezuité z Neposkvrněného početí „vytvořili určitý ideotyp, využívaný v protireformační ideologii“ (Royt 2006, 191).

Obdobné známé nálezy mívají větu „VITAM PRAESTA PVRAM“ provedenou v různě zkráceném tvaru. Význam věty ale zůstává vždy stejný. Vedle křížků nesoucích nápis či zkrácený text „VITAM PRAESTA

Obr. 6. Na averzu předmětu z hrobu H 14 lze v náznaku rozeznat poprsí sv. Jana Nepomuckého, na reverzu je symbolické ztvárnění „jazyka Jana Nepomuckého“.

Obr. 7. Rubová strana křížového závěsku ze zásypu hrobu H 19 nese motiv Panny Marie Immaculaty. V 17. století se její kult značně rozšířil na území spravovaném habsburskou dynastií včetně Čech a Moravy. V roce 1647 se Immaculata stala patronkou Arcivévodství rakouského.

PVRAM“ náleží, jak již bylo řečeno, do stejné skupiny křížové závěsky doplněné nápisy „MARIA MATER GRATIAE“ (blíže ke křížům této skupiny *Omelka – Řebounová – Šlancarová 2010*), nebo „BEATA VIRGO SINE PECCATO“. Jednotlivé archeologicky doložené typy se tak liší především nápisovými zkratkami, dále též rozměry a hmotností (srovnej s položkami č. 272, 293, 503, 568a ze skupiny 33 v *Omelka – Řebounová – Šlancarová 2010*).

Prozatím je znám jediný kříž s tímto nápisem („VITAM PRAESTA PVRAM“) pocházející z archeologického výzkumu v Jindřichově Hradci (nepublikováno), případně ikonograficky stejně provedené křížky, které nenesou žádný nápis a jsou přibližně o 20 procent menší než závěsky s nápisy.

Datačně lze popisovaný křížek z našeho souboru, na základě analogií ze Šporkovy ulice, zařadit do druhé poloviny 18. století.

Z ostatní pohřební výbavy se v rámci výzkumu podařilo zachytit pouze tři špendlíky, z toho jeden s přitloukanou (hrob H 4) a dva s pěchovanými hlavičkami (hrob H 25; blíže k výrobě a typům novověkých špendlíků *Omelka – Řebounová – Šlancarová 2011*, 529–537), spolu s jednou kruhovou přezkou z barevného kovu z hrobu H 25 (průměr přezky 28 mm) a malou částí pohřební koruny z hrobu H 15, původně tvořené drátěnou kostrou spletenou do podoby květů, ozdobenou bílými skleněnými korálky a drobnými, částečně broušenými českými granáty (blíže k pohřebním korunám *Čiháková – Omelka – Řebounová 2011*, 1039). Tyto předměty lze pouze rámcově zařadit do stejného časového období jako výše popsané devocionálie.

ZÁVĚR

Na ploše výzkumu ulice V Jirchářích bylo zjištěno osídlení z přelomu raného a vrcholného středověku, charakterizované vzhledem k jeho torzovitosti jako horizont blíže nespécifikovaných výrobních objektů, které byly součástí pražské předlokační aglomerace. Zánik tohoto horizontu nastal okolo poloviny 13. století (zlomky keramiky s tzv. klasicky zduřelým okrajem v zásypu objektů). Počátek středověkého osídlení lze stanovit pouze nepřímě na základě příměsí několika zlomků keramiky s kalichovitým okrajem, které byly v tomto i v mladších horizontech nalezeny. Vznik výrobních objektů by tedy bylo možné klást před polovinu 12. století. Vzhledem k rozsáhlým postdepozičním procesům se tato informace nevyklučuje s výpovědí písemných pramenů. Nemůžeme vyloučit, že zlomky keramiky s kalichovitým okrajem byly přeneseny z větší vzdálenosti. Rozsáhlé přesuny zeminy byly na této lokalitě doloženy, je tedy nutné připomenout, že počátek středověkého osídlení je datován před polovinu 12. století nepřímě. Stejný typ osídlení byl nalezen během dalších archeologických výzkumů v okolí našeho výzkumu.

Vzhledem k malému rozsahu zkoumané plochy a záchrannému charakteru výzkumu nebylo možné předem stanovit větší množství přesně definovaných úkolů. Význam tohoto malého záchranného výzkumu spočíval především v možnosti ověřit poznatky z okolních lokalit a dokreslit naše znalosti o historickém vývoji dané části Prahy. Archeologické terény ve východní části ulice V Jirchářích byly mnohem zachovalější než v okolních ulicích, kde rovněž probíhal archeologický dohled, ale kde byly terény významně narušeny výkopy starších inženýrských sítí.

Samostatnou kapitolou archeologického výzkumu byl průzkum hřbitova u kostela sv. Michala, ze kterého se podařilo zachytit třicet původních hrobů, z nichž byly získány tři svátostky. Při pokusu o bližší dataci těchto nálezů z hrobové výbavy a současně s nimi souvisejících hrobů bylo důležité si uvědomit dva základní momenty novověké historie místního kostela. Prvním je rok 1621, kdy správa svatyně přešla z utrakvistů pod katolickou administraci, druhým rok 1787, v němž byl kostel na základě dekretu císaře Josefa II. zrušen.

Interval let 1621 až 1787 je tak pro nás důležitý proto, že pouze v tomto období se do hrobových kontextů zdejšího hřbitova mohly dostat náboženské medailonky s katolickou symbolikou. Utrakvisté před tímto, ani luteráni po tomto období žádné předměty tohoto druhu do hrobů svých bližních neukládali.

Na základě ikonografie a analogických nálezů ze Šporkovy ulice bylo možné všechny tři svátostky ještě úžeji časově zařadit, a to do období druhé poloviny 18. století, určitě ale ne za rok 1787, kdy byl kostel sv. Michala a přilehlý hřbitov zrušen. Do stejného časového intervalu tak můžeme datovat i hroby H 14 a H 19.

KATALOG

Katalog je řazen podle čísel sáčků, následně čísel hrobů, dále je uveden typ předmětu, materiál, jeho rozměry a hmotnost, základní popis předmětu, popis lícové a rubové strany. Další položky v katalogu jsou datace, antropologie a ostatní výbava hrobu. Položka ze sáčku 75 byla nalezena v zásypu hrobu H 14, a nelze ji tedy vztáhnout ke konkrétnímu pohřbu, proto u ní nejsou uvedena antropologická data ani informace o ostatní výbavě hrobu. Uváděné antropologické údaje jsou převzaty ze zprávy V. Kuželky (2012).

Číslo sáčku: 74**Hrob:** H 19.**Typ předmětu:** přívěsek.**Materiál:** mosaz. **Výška:** 2,20 cm. **Šířka:** 1,80 cm. **Hmotnost:** 2,78 g.**Popis:** ovál s příčným ouškem.**Líc:** v hladké lince stojící postava s latinským křížkem v pravé ruce, v levé ruce drží knihu; postava má kolem hlavy svatozář; po pravé a levé straně postavy nečitelný opis; na pravé straně postavy je vyobrazen havran, na pravé biskupská mitra.**Rub:** v hladké lince u vnějšího obvodu opis: VRSNSMVSMQLIVB.IHS. ve středové části pole je umístěn kříž sv. Benedikta; opis vnitřního pole – mezi rameny: C S P B; ramena kříže – svislé břevno: CSSML; vodorovné břevno: NDSMD.**Datace:** konec 18. století – ante quem 1787.**Antropologie:** Hrob 19 se z větší části nacházel v řezu. Kostru nebylo možné vyzvednout, antropologicky mohly být zkoumány pouze kosti z hrobového zásypu. V něm byly zachyceny zlomky kostí z nejméně tří jedinců a jeden zlomek zvířecí kosti. Podle zbarvení a charakteru jednotlivých zlomků kostí v zásypu mohly čtyři zlomky ze stehenních kostí pocházet z jednoho jedince. Čtyři zlomky mozkovny, tělo krčního obratle a lodičkovitá kost z ruky by podle zbarvení mohly patřit jinému dospělému jedinci. Levá kyčelní kost patří novorozenci.**Ostatní výbava hrobu:** není.**Číslo sáčku: 75****Hrob:** nad H 14.**Typ předmětu:** přívěsek.**Materiál:** mosaz. **Výška:** 4,50 cm. **Šířka:** 2,90 cm. **Hmotnost:** 6,26 g.**Popis:** latinský kříž; nad horní hranou svislého břevna příčné ouško.**Líc:** reliéfně provedená postava ukřižovaného Krista (naznačená muskulatura, hlava: mírně natočená k levému rameni, paže: mírně prořehšené, v úhlu 90° k ose kříže, dlaně zobrazeny v žehnajícím gestu, uvnitř naznačeny hřeby; nohy: spojené, mírně pokrčené, kolena směřují doprava); přiléhavá bederní rouška; nad hlavou nápisová tabulka; na patě kříže Adamova lebka; rámování: linie.**Rub:** reliéfně provedená postava Panny Marie (hlava: mírně natočená k pravému rameni, náznak obličeje, ruce: sepnuté na prsou v modlitebním gestu, nohy: mírně pokrčené, kolena směřují doprava), dlouhý oděv, na hlavě plachetka, pod nohama srpek měsíce; zachované nápisy: svislé břevno: v horní části nápis nedochován; v spodní části čitelná písmena PV|RA|M ve třech řádcích; příčné břevno: (levé rameno): VI_ _M, (pravé rameno): _RÆST; rámování: dvojí linie.**Datace:** polovina 18. století – ante quem 1787.**Číslo sáčku: 76****Hrob:** 14.**Typ předmětu:** přívěsek.**Materiál:** mosaz. **Výška:** 2,70 cm. **Šířka:** 2,20 cm. **Hmotnost:** 4,68 g.**Popis:** ovál s odlomeným příčným ouškem, druhotný závěsný otvor.**Líc:** v hladké lince stojící postava do pasu s krucifixem na levé ruce, v levé ruce drží palmovou ratolest; postava je oblečena v kněžské roucho; po pravé a levé straně postavy nečitelný opis.

Rub: v hladké lince Janův „jazyk“ v aureole; kolem náznak šesticípých hvězd; bez opisu.

Datce: po roce 1719 – ante quem 1787.

Antropologie: muž, adultus II (30–40).

Ostatní výbava hrobu: není.

PRAMENY A LITERATURA

Baťková, R. ed. 1998: Umělecké památky Prahy. Nové Město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha 1). Praha.

Blažková, G. – Omelka, M. – Řebounová, O. 2015: The Death and Burial in Post-Medieval Prague. In: S. Tarlow (ed.), *The Archaeology of Death in Post-medieval Europe*, 204–221.

Čiháčková, L. – Omelka, M. – Řebounová, O. 2011: Nálezy z archeologického výzkumu hřbitova u kostela sv. Bartoloměje v Rakovníku. Příspěvek k poznání pohřební výbavy obyvatel barokního města. *Archeologie ve středních Čechách* 15, 1029–1049.

Fassbinder, S. 2003: Wallfahrt, Andacht und Magie. Bonn.

Friedrich, G. ed. 1904–1907: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, 805–1197. Praha.

Keller, P. 2010: Glaube & Aberglaube. Salzburg.

Kuželka, V. 2012: Zpráva o antropologickém výzkumu kosterních pozůstatků ze středověkých hrobů, nalezených při archeologickém výzkumu na lokalitě Praha I – Nové Město, ulice V Jirchářích. Nepublikovaná zpráva. Uloženo v archivu České společnosti archeologické, o. p. s.

Omelka, M. 2006: Nález neobvykle členěného medailonu s vyobrazením kříže svatého Benedikta a Zachariášova požehnání ze Šporkovy ulice čp. 332/III v Praze. *Archaeologica Pragensia* 18, 144–152.

Omelka, M. – Petřík, J. – Prokeš, L. – Řebounová, O. – Šlancarová, V. 2018: Soubor knoflíků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana). *Archeologie ve středních Čechách* 22, 709–744.

Omelka, M. – Řebounová, O. 2008: Soubor korálků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana). *Archeologie ve středních Čechách* 12, 606–679.

Omelka, M. – Řebounová, O. 2012: Soubor medailonů a feníků se symbolikou sv. Benedikta ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha I – Malá Strana). *Archeologie ve středních Čechách* 16, 983–1019.

Omelka, M. – Řebounová, O. 2016: Zboží pro chudé a bohaté – „originály“ a dobové „padělky“ náboženských medailek na příkladu nálezů z hrobových kontextů. *Archaeologia historica* 41, 309–325.

Omelka, M. – Řebounová, O. 2017: Stav a perspektivy bádání novověkého pohřebního ritu v Čechách. *Archaeologia historica* 42, 117–133.

Omelka, M. – Řebounová, O. 2020: Archeologické nálezy barokních devocionálií s poutním mariánským motivem. In: M. Holubová (red.), *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska IX. Duchovní a hmotné aspekty zbožné peregrinace*. Praha, 34–51.

Omelka, M. – Řebounová, O. – Šlancarová, V. 2009: Soubor křížků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana). I. Obecné formy kříže. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 1001–1083.

Omelka, M. – Řebounová, O. – Šlancarová, V. 2010: Soubor křížků ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana). II. Speciální kříže. *Archeologie ve středních Čechách* 14, 467–520.

Omelka, M. – Řebounová, O. – Šlancarová, V. 2011: Špendlík – před hradbou a za hradbou. *Archaeologia historica* 36/2, 523–540.

Omelka, M. – Šlancarová, V. 2007: Soubor prstenů ze zaniklého hřbitova při kostelu sv. Jana v Oboře (Praha – Malá Strana). *Archeologie ve středních Čechách* 11, 671–709.

Podliska, J – Cymbalak, T. 2008: Nové poznatky k raně středověkému osídlení oblasti tzv. vyšehradské cesty v Praze (rekonstrukce procesu osídlování na základě výpovědi archeologických pramenů). *Archaeologica Pragensia* 19, 309–322.

Royt, J. 2006: Slovník biblické ikonografie. Praha.

Tomek, V. V. 1892: Dějepis města Prahy I. Praha.

Wallisová, M. 1995: Pražské nálezy kožlužen. *Archaeologia historica* 20, 623–628.

Wallisová, M. 2003: Sídlní struktura na území dnešního Nového Města pražského a její proměny ve 12.–14. století. Nepublikovaná disertační práce. FF UK Praha.

Finds from graves in V Jirchářích Street in the New Town of Prague

The study builds on earlier analyses and datings of modern-period grave goods (e.g. *Blažková – Omelka – Řebounová 2015; Omelka – Řebounová 2017; 2020*). A separate chapter of the archaeological excavation associated with the reconstruction of the water supply network was the investigation of the graveyard at the church of St. Michael, where thirty graves could be documented. Three devotional items were recovered from them – two of them lay directly on the bodies of the deceased, and one was found in the backfill. In grave H 19, there was a small medal with an image of St. Benedict (so-called pfennig of St. Benedict) and in grave H 14, there was a small medal with an image of St. John of Nepomuk. A cross, or more precisely, a cross pendant of the Immaculata conceptio type, was found in the backfill of grave H 14. On the basis of iconography and analogous finds, it was possible to date all these three devotional items to the second half of the 18th century, but certainly not later than 1787, when the church of St. Michael and the adjacent graveyard were abandoned as a result of a decree issued by Emperor Josef II.

English by *Jan Machula*

Fig. 1. Prague 1 – New Town. Contemporary view of the church of St. Michael.

Fig. 2. Stages of archaeological documentation during the reconstruction of the water supply network in the southeastern part of the New Town of Prague in 2009–2011, on the background of the imperial imprint of a map of the Stable Cadastre from 1842.

Fig. 3. Traditional appearance of the pfennig of St. Benedict. These were coinages with an image of standing St. Benedict with a staff terminated by a cross in his right hand and a cup from which a snake is crawling in his left hand. This type of pfennig was common during the 17th and 18th centuries.

Fig. 4. This small medal from grave H 19 featuring St. Benedict, his rule for monasteries and a raven with a piece of bread in its beak was made some time prior to the late 1780s. However, massive use of this iconographic type falls into the first and second thirds of the following century.

Fig. 5. Almost identical image but in a much better state of preservation. This is a machine-made cast medallion from the mid-19th century.

Fig. 6. A bust of St. John of Nepomuk can be made out on the obverse of the object found in grave H 14, its reverse features a symbolic representation of the 'tongue of John of Nepomuk.'

Fig. 7. The obverse of a cross pendant from the backfill of grave H 19 bears the motif of Virgin Mary Immaculata. In the 17th century, her cult spread widely throughout the territory ruled by the Habsburg dynasty, including Bohemia and Moravia. In 1647, Immaculata became the patron saint of the Archduchy of Austria.

Martin Omelka, Archiv hlavního města Prahy, Archivní 6, 149 00 Praha 4
martin.omelka@praha.eu

Michaela Selmi Wallisová, Česká společnost archeologická, Kolátorova 1466/14, 169 00 Praha 6
selmi-wallisova@csarheologiccka.eu

